

LUTKARSKA PANTOMIMA

Bajan, Lucija

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:172:116318>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-20**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

SVEUČILIŠTE U SPLITU

FILOZOFSKI FAKULTET

LUCIJA BAJAN

LUTKARSKA PANTOMIMA

DIPLOMSKI RAD

Split, 2022.

SVEUČILIŠTE U SPLITU

FILOZOFSKI FAKULTET

ODSJEK ZA RANI I PREDŠKOLSKI ODGOJ I OBRAZOVANJE

DIPLOMSKI RAD

LUTKARSKA PANTOMIMA

Studentica: Lucija Bajan

Mentorica: doc. dr. sc. Tea-Tereza Vidović Schreiber

Split, rujan 2022.

Sadržaj

UVOD	1
1. LUTKARSTVO	2
1.1. Utjecaj lutkarstva / lutke na djecu predškolske dobi	3
2. LUTKE.....	4
2.1. Vrste lutaka.....	5
2.1.1. Marionete	5
2.1.2. Ručne lutke – ginjol i zijevalica.....	5
2.1.3. Štapne lutke - javajka	6
2.1.4. Lutke sjene	6
3. DRAMA	7
3.1. Povijesni razvoj drame	8
4. DRAMSKA IGRA	11
4.1. Povezanost dobi djeteta i dramske igre	11
4.2. Uloga odgojitelja u dramskoj igri.....	12
5. PANTOMIMA	14
5.1. Pantomima u odgoju i obrazovanju.....	15
5.2. Primjeri igre pantomime.....	16
5.3. Lutkarska pantomima.....	18
6. GLAZBA U LUTKARSKIM I DRAMSKIM IZVEDBAMA	20
7. Prikaz izvođenja pantomime u dječjem vrtiću	21
7.1. Tema „Emocije”	21
7.2. Dramske igre	23
7.3. Lutkarska pantomima.....	25
ZAKLJUČAK	31
LITERATURA.....	32

SAŽETAK.....	34
SUMMARY	35
PRILOG 1: Popis skladbi.....	36
POPIS ILUSTRACIJA.....	36

UVOD

Dijete se tijekom lutkarske ili dramske izvedbe, ali i tijekom pripreme istih, uživa u ulogu, razvija sve aspekte razvoja i svoj stvaralački potencijal. Veliku ulogu u poticanju djetetovog razvoja ima odgojitelj koji svojim postupcima pomaže djeci kada je to potrebno. Slijedi njihove interese i mogućnosti te prema njima organizira odgojno-obrazovni rad i uvjete potrebne za ostvarivanje.

Tema rada je „Lutkarska pantomima”. Prvi dio rada posvećen je lutkarstvu, povijesnom pregledu i primjeni kako bi se stekao bolji uvid u navedeno područje. Također, prikazat će se osvrt na lutke i vrste lutaka koje su primjerene za rad s djecom predškolske dobi. Drugi dio rada posvećen je drami kao književnom rodu te povijesnom razvoju drame. Uže je objašnjena pantomima kao dio dramske umjetnosti. Jedna je od najzastupljenijih igara u dječjem vrtiću te utječe na mnoge aspekte djetetovog razvoja. Često je potiču odgojitelji, no zadržava se među djecom i nakon odgojiteljevih poticaja.

Polazeći od pretpostavke da je lutkarska pantomima primjenjiva u radu s djecom, kako rane i predškolske dobi tako i školske dobi, u radu će se metodama analize i deskripcije prikazati i pokušati potvrditi postavljena hipoteza u praksi. Na temelju dostupne i relevantne literature, pojasnit će se pojam pantomime i lutkarske pantomime u kontekstu dramske umjetnosti, povijesni razvoj drame i pantomime i primjena lutkarske pantomime u radu s djecom.

1. LUTKARSTVO

Županić Benić (2019) lutkarstvo terminološki određuje kao čin davanja života realističnoj ili apstraktnoj figuri, predmetu, objektu. Počeci ove umjetnosti dolaze iz zemalja Istoka; Indija, Kina, Mjanmar, Vijetnam, Japan, Indonezija. Iz tih zemalja proširila se cijelim svijetom, stoga postoje tragovi lutkarstva u drevnom Egiptu, antičkoj Grčkoj, Rimskom Carstvu i dr. U Indiji se u 11. stoljeću razvilo kazalište lutaka u kojem pronalazimo glavnoga junaka Vidušaka (lutka – praotac svih lutkarskih heroja cijeloga svijeta). U svakoj zemlji taj glavni junak ima drugo ime: *Petruška* (Rusija), *Paprica Jansci* (Mađarska), *Kašparek* (Čehoslovačka), *Pančo* (Bugarska), *Nacilache* (Rumunjska), *Karağoz* (Turska), *Polichinelle* (Francuska), *Pulcinella* (Italija), *Punch i Judy* (Engleska), *Hans Joggeli* (Švicarska) te *Petrica Kerempuh* (Hrvatska) (Pokrivka, 1985: 5).

Nadalje, lutkarstvo se u službi religije može pronaći na svakom kontinentu. U kršćanskoj kulturi vezano je uz marijanske svetkovine i prikaz rođenja Isusa Krista, u Africi se lutka koristi u ritualne svrhe. Spomenuti primjeri i dugoročna tradicija korištenja lutki jasan su pokazatelj podložnosti ove umjetnosti promjenama, prilagodljivosti i fleksibilnosti. Iz navedenoga razloga kontinuirano se mijenjaju pristupi dramaturgiji, pristupi lutkama te se osmišljavaju nove lutke.

Izvedeći tekstove namijenjene ulozi, lutke posuđuju svoje glasove i pokrete ne bi li lutku oživjeli te s njom, kroz igranje, stvorili gledateljima doživljaj i priču. Kroz lutkarstvo upoznajemo mnoge vještine i vrste umjetnosti kao što su: likovna, glazbena, plesna, književna, animacija, režija i dramaturgija. Stoga se može zaključiti kako lutkarstvo ima širok spektar pozitivnih utjecaja na dijete. Primjena lutkarstva u radu s djecom izrazito je važna te zahtijeva temeljito poznavanje. Djeca nikada ne prestaju s učenjem i uvijek iznova iskušavaju nove mogućnosti. Lutke i glumce lutkare posebnim čini suodnos koji nastaje njihovim zajedničkim susretom koji je svaki put nov i pun iznenađenja. Upoznajući lutku i stvarajući zajedno s lutkom, dijete stvara lutkin život i priču (Batušić, 1991).

1.1. Utjecaj lutkarstva / lutke na djecu predškolske dobi

Korištenje lutke u svakodnevnom radu s djecom predškolske dobi ima mnogo pozitivnih utjecaja na djecu. Kada dijete uzme lutku u ruke, izražava se preko nje te na taj način lakše stupa u kontakt s okolinom ako je dijete povučeno. Posebno je korisna kada je dijete novoupisano u neku skupinu i ima poteškoća u sklapanju prijateljstava i opuštanju u odgojnoj skupini. Osim djeteta, u tim situacijama i odgojitelj može koristiti lutku kako bi lakše ostvario komunikaciju (Korošec, 2004, prema Majaron i Kroflin, 2010: 199).

Ivon (2010) navodi da dijete s lutkom može doživjeti i pozitivne i negativne situacije, raditi ono što inače nije u mogućnosti, otkrivati svoje skrivene osobine, poistovjetiti se s lutkom, lakše riješiti konflikte i sukobe. Sve navedeno pomaže u djetetovom formiranju pozitivne slike o sebi i identiteta. U procesu adaptacije djeca nerijetko nose određenu igračku ili lutku koja im je tzv. *prijelazni objekt*. Sve dok se dijete osjeća nesigurno, preplašeno i žalosno, taj objekt pruža mu utjehu i sigurnost. Odgojitelj se može približiti djetetu na način da postavlja pitanja o tom objektu koje je djetetu veoma drago. Ako pokaže interes, dijete će s vremenom odgovarati, a tada odgojitelj može manipulirati tim predmetom kao lutkom, oživiti ga i razgovarati s djetetom na dubljim razinama. Vjerojatnije je da će dijete u procesu adaptacije izraziti svoje osjećaje u skupini obraćajući se svojem predmetu, nego izravno odgojitelju. Lutkarstvo i lutka potiču stvaralaštvo i kreativnost. Cjelokupan proces stvaranja lutkarske predstave od početka zahtijeva inovativnost i inicijaciju djece. Likovi, tekst, radnja, scena, lutke i mnogi drugi elementi su sve stavke u kojima djeca imaju potpunu slobodu odabira i stvaranja. Odgojitelj, naravno, pomaže, ali je vođen dječjim idejama i interesima. Također, pridonose razvoju djetetovog govora i bogaćenju vokabulara. Tijekom igre s lutkom, trude se govoriti što razumnije i čistije, ističe Ivon (2010).

Nadalje, lutka pomaže u emocionalnom rasterećenju djece, posebno onima koji se susreću sa situacijama koje izazivaju emocionalne teškoće, kao npr. hospitalizacija, odvajanje od roditelja, gubitak voljene osobe. Izražavajući se preko lutke, na vidjelo izlaze njihove najdublje emocije koje djeca možda ne žele pokazati. Glibo (2000) ističe važnost lutke zijačice kod djece s govornim poteškoćama jer one ublažavaju njihove inicijalne strahove.

2. LUTKE

Svijet je lutka izmišljen i stiliziran svijet u kojemu ne postoje granice. Scenska lutka čini mnoge radnje koje su neizvedive u realnosti – leti, smanjuje se, lutke životinje primaju osobine ljudi, a predmeti čak i emocionalne osobine. Nadalje, lutku oživljava animator te je lutka bez animatora samo prazna forma, a ona sama po sebi nema moral, nego je projekcija ljudskog djelovanja. Pri izradi lutke, posebno one koja se prezentira djeci, treba izbjegavati pretjeranu karikaturu i deformaciju koje dovode do neprepoznavanja lika i djetetu je teže emocionalno se povezati s takvom lutkom. Ako se to dogodi, dijete će to pokazati na način da će pričati, šušcati i bit će pasivno u praćenju radnje (Pokrivka, 1985: 8-11).

Nadalje, u tom kontekstu Glibo (2000) navodi da odgojitelj u svakodnevnom radu može koristiti lutku koja je složenija od onih koje djeca koriste, ali je i dalje bitno da dobro poznaje načine animiranja lutke kako bi je na najbolji način oživio. Potrebno je detaljnije upoznati i svladati pokrete, a to i detaljnije pojašnjava. Naime, držanje lutke je u osnovnom položaju uspravno, ne naginje se ni na jednu stranu te ruka i šaka stoje uspravno. Taj je položaj isti za gotovo sve vrste lutaka. Važno je poštivati visinu lutke, koja ne smije iza paravana tonuti, što se često događa zbog umora ruke. Hodanje sačinjava nekoliko pokreta; gore-dolje ili lijevo-desno. Ako je u pitanju gore-dolje, animator može pokretati tijelo laganim koracima pa se ti pokreti prenose na lutku. Hodanje lutke lijevo-desno izvodi se na način da je ruka u osnovnom položaju, a šaka se okrene u lijevu stranu i lagano se nagne u zglobu prema naprijed. Sve to ponavlja se i u desnu stranu. U toj se formi izvodi i trčanje, samo mnogo brže. Okret je složeniji pokret koji zahtijeva veliku koncentraciju. Vježba se tako da se lutka postavi u osnovni položaj licem prema publici kada animator izvodi pripremu za okret, okreće se tijekom za pola kruga, a lutka i dalje ostaje okrenuta prema publici. Zatim se lutka okreće u profil, nakon čega animator tijelom opiše i drugu polovicu kruga što dlan okreće naprijed, prema publici. Sjed se izvodi pomoću lijeve ruke koja čini koljena lutke. Gornjim dijelom tijela lutka se lagano naginje naprijed, a kada se lutka spušta, drugom rukom prave se koljena i ona sjedne (Glibo, 2000: 87-89).

2.1. Vrste lutaka

Scenske lutke mogu se podijeliti u dvije osnovne skupine: marionete i ručne lutke. Vrste lutaka koje su najpogodnije djeci za manipuliranje su: štapne lutke, lutke sjene, ginjol lutke, lutke na prstima, plošne lutke te najjednostavniji oblici marionete.

2.1.1. Marionete

Podrijetlo marionete seže u davnu povijest. Vezano je uz Daleki Istok odakle je ova vrsta stigla u Europu. U Kini tradicija postoji tisućama godina, a pronađene su i u drevnim egipatskim grobnicama gdje su se, prema pretpostavci, koristile za razne obrede i ceremonije. U Europi marionete su korištene kako bi animirale plemstvo ili u svrhu prikaza biblijskih tema u crkvama, a kasnije i na sajmovima. Marionete se sastoje od triju osnovnih elemenata: tijelo lutke, mehanizam za kontrolu i niti konaca. Kontrolni je mehanizam najčešće tzv. *marionetski križ* kojeg lutkar drži u jednoj ruci te blagim pomicanjem konaca drugom rukom pokreće određene dijelove lutke. Moguće ju je animirati samo pokretanjem kontrolnog mehanizma, povlačenjem konaca rukama ili kombinacijom jednog i drugog načina. Zbog specifičnosti izrade lutke i težeg manipuliranja istom, marioneta je najzahtjevnija od svih lutkarskih tehnika (Županić BeniĆ, 2009: 88-111).

2.1.2. Ručne lutke – ginjol i zijevalica

Iz samoga naziva ručne lutke može se zaključiti osnovna bit ove lutke. Navuče se na ruku i oživi pomicanjem prstiju, šake i podlaktice. Veoma su jednostavne za animirati i kontrolirati, zbog čega ih djeca najradije prihvaćaju i često su korištene u dječjim vrtićima, školama i domovima. Postoje dva tipa ručnih lutki - ginjol i zijevalice. Obje se lutke navlače na ruku, ali je razlika u animiranju. U slučaju ginjol lutke, kažiprst pokreće glavu, mali prst i palac pokreću lutkine ruke, dok u slučaju zijevalice animatorova ruka otvara i zatvara lutkina usta (Županić BeniĆ, 2009: 10-11).

Ginjol lutka obično nema noge, a ako ima, prebacuju se preko paravana prema publici te ih se može pomicati drugom rukom. Glava ginjola može se izraditi od drva, papira, trikoa i dr. (Glibo, 2000: 120).

2.1.3. Štapne lutke - javajka

Pod pojam štapne lutke podrazumijeva se svaka lutka koja se pokreće pomoću štapa i žica, a glavni je predstavnik javajka. Ime je dobila prema otoku Javi s kojega potječe, a njezin je izvorni naziv *vajang* i izrađena je od drva. Lutka se sastoji od dugoga štapa koji prolazi kroz tijelo lutke i pokreće glavu. Ruke imaju zglobove u ramenima, laktovima i šakama te se pokreću pomoću dvaju štapova. Današnja je varijanta javajke malo drugačija. Štap završava u tijelu lutke gdje se uvlači ruka, drveni štapovi zamijenjeni su čeličnim žicama, a ruka lutke nema tri zgloba, nego cijelu ruku mijenja manji dio užeta pomoću kojeg lutka može savijati ruku. Zadržan je mehanizam zgloba šake na koji se pričvrsti štap za animiranje ruke. Štapnu lutku dijete može samostalno napraviti tako da nacrtá prikaz lika na papiru, izreže ga i zalijepi na obični štap, a ruke pomiče žicama (Glibo, 2000: 12s0).

2.1.4. Lutke sjene

Ova vrsta lutke, za razliku od ostalih lutki, nije vidljiva kao objekt, već kao sjena, tj. iluzija nastala pomoću svjetla. Potječe s Dalekog Istoka gdje se iz Indije i Kine proširila na Indoneziju, Tajland, Bali, a preko Turske u Europu. Lutke sjene najčešće su dvodimenzionalne. Mogu biti transparentne ili samo siluete, pri čemu je važno precizno izrezati rubove lika. Dobro se stapaju sa samim pripovijedanjem ili glazbom. Najjednostavniji oblik lutkarskog izraza je igra sjena naših ruku. Za tu izvedbu potrebna su samo tri elementa – ruke, svjetlost i platno (Županić Benić, 2009: 54-59).

3. DRAMA

Drama (prema grčkom *drama*, radnja) književni je rod, tekst kojemu je primarna svrha izvođenje na pozornici gdje se formira umjetničko djelo. Solar (1988) naglašava da često dolazi do zapostavljanja vrijednosti teksta drame kao zasebne umjetnosti i umijeća jer taj napisani tekst ima svoju vrijednost i bez izvođenja na sceni. Također, ističe da dramsko književno djelo i kazališna predstava nisu u krutom, definiranom odnosu u smislu potpune ovisnosti teksta o predstavi i predstave o tekstu. Ovaj problem česta je tema *teatrologije*, znanosti o kazalištu. Kazalište ili teatar predstavlja građevinu odnosno mjesto za izvedbu predstavljачkih umjetnosti, a u širem smislu ima značenje umijeća, odnosno umjetnost predstavljanja. Od samih početaka rezultat je nekoliko umjetnosti poveznih u cjelinu; književnost, gluma, likovna umjetnost, pantomima, ples, glazba (Hrvatska enciklopedija, 2021).

Termin *dramaturgija* usko je vezan uz dramu. Uveo ga je njemački dramatičar i teoretičar Gotthold Ephraim Lessing u 18. stoljeću. Definirana je kao umijeće pisanja kazališnih tekstova. U najopćenitijem smislu, dramaturgija je tehnika dramske umjetnosti koja nastoji utvrditi načela izgradnje djela. Klasična dramaturgija proučava isključivo piščev rad i narativnu strukturu djela te se ne bavi scenskom realizacijom (Pavis, 2004, prema Senker, 2010: 97).

Dramski tekst sastoji se od dijelova namijenjenih publici i namijenjenih redatelju i glumcima. Ono što glumci govore na pozornici tekst je namijenjen publici. *Didaskalije* su naziv za tekst koji služi onome koji ga izgovara, odnosno predstavljaju detaljnije upute glumcu. Na početku dramskog teksta, nalazi se tekst koji izgovaraju glumci, ali je namijenjen i publici i glumcima i redatelju. Najčešće je oslovljen riječima „Osobe” ili „Lica”. Predočuje se publici preko Programa koji sadrži imena glumaca, redatelja i ostalih suučesnika u pripremi predstave, kao npr. kostimograf, šef rasvjete i sl. Također, taj dio teksta važan je i pri razumijevanju same predstave jer upozorava na dramsku vrstu (komedija ili tragedija), broj lica, njihove osobine, mjesto radnje (Solar, 1988: 189-191).

Pet osnovnih dijelova drame su: *ekspozicija*, *zaplet*, *kulminacija*, *peripetija*, *rasplet*. Ekspozicija uvodi u radnju i objašnjava tako zapravo njen nužni početak. Njoj služi spomenuta kazališna lista, odnosno program, a u nekim tipovima drama i prolog, tj. uvodni dio u kojem se objašnjavaju događaji koji vremenski prethode radnji, uvjetujući je, ili se ipak na neki drugi način objašnjavaju opća svrha drame, poticaji autora da je napiše i sl. Zaplet nastaje kada se

javljaju dinamički motivi koji pokreću radnju zazivanjem određenih suprotnosti, protuslovljima u idejnim stavovima ili sukobima karaktera. Kulminacija nastaje kada napetost poraste do nužne potrebe da se razriješi, a još nije jasan pravac razrješenja. Peripetija znači preokret. Nastupa kada radnja odjednom skreće u određenom pravcu, a rasplete se kada se napokon pokaže razrješenje svih suprotnosti, protuslovlja i sukoba. Svaka drama mora biti podijeljena na neke dijelove, od kojih su neki uvodni, neki središnji, a neki završni. Izraz toga je i formalna podjela drama na činove, slike i prizore odnosno scene (Solar, 1988: 195-196).

Kako bi se dramski doživljaj uspješno prenio, nužno je poznavati dramska scenska sredstva. Prije svega, tu su glumci koji predstavljaju određene likove, govore i djeluju izravno s ciljem stvaranja iluzije. Oni ne tumače samo svoju ulogu, nego i cjelokupnu dramu. Osim glumca, važan je i redatelj koji je publici nevidljiv, ali ima veliku ulogu u scenskom ostvarenju drame. Određenu važnu ulogu u pretvorbi teksta u predstavu imaju i scenografija (od grčkog *skene*, pozornica i *grapho*, crtam, slikam). Scenografija je umijeće opremanja prostora u kojemu se izvodi drama. Uključuje kostime (odjeća u kojoj glumci nastupaju), rekvizite (predmeti na sceni) i rasvjetu. Posebno je istaknuta publika kao važan činitelj drame i kazališne predstave (Solar, 1997, prema Vidović Schreiber, 2016: 5). U lutkarskoj predstavi nužno je da je dekoracija ili scenografija podređena lutki, odnosno da ne sputava kretanje lutke, animatora i da se ne ističe više od same lutke. Moguće je rekvizite napraviti da u jednom trenutku predstave ožive, dakle imaju drukčiju funkciju nego u glumačkom kazalištu. Također, bitno je da su scena, rekviziti i kostimi djeci shvatljivi pri čemu do izražaja dolazi sama estetika (Glibo, 2000: 76-77).

Karakteristike drame, poput dramske napetosti i sukoba, vidljive su u drugim književnim rodovima i svakodnevnom životu. Dramska napetost može završiti na dva načina: katastrofom, nesrećom ili uvođenjem novog aspekta koji rezultira smiješnim. To nas dovodi do dviju temeljnih dramskih vrsta - komedije i tragedije.

3.1. Povijesni razvoj drame

Tragedija je dramska vrsta u stihu nastala u staroj Grčkoj. Prema Aristotelu, potekla je iz obreda posvećenih bogu Dionizu, a najveći uspjeh imala je u 5. stoljeću pr. Kr. Osnivač tragedije je Tespis, a poznati tragičari su Eshil, Sofoklo i Euripid. U to vrijeme, tragedija je

imala obredni smisao sastavljen od četiriju dijelova: *prolog* (predgovor), *epizodij* (ulazak glumca prema kora), *stasim* (stajaja pjesma kora) i *eksod* (izlazak). Razvojem drame, tragedija je izgubila obredni smisao, smanjila se uloga kora, kompozicija je postala slobodnija te dobiva povijesnu tematiku ili tematiku aktualnu u društvu. Unatoč tomu, ostale su osnovne karakteristike: tragičan junak, tragična krivnja, tragičan završetak i uzvišen stil (Škreb i Stamać, 1998: 444).

S druge strane, komedija procvat doživljava u 1. stoljeću pr. Kr. u Ateni. Tada djeluje Aristofan čija je komedija strukturom slična tragediji. Još jedan predstavnik grčke komedije je Menandar, a predstavnik rimske komedije je Plaut. Komedija u počecima ima obrednu svrhu, ali s vremenom postaje fleksibilnija i teme prelaze na svakodnevne i uobičajene. Tako nastaju tipični komedijski karakteri poput škrtca, zajedljivca, hvalisavca, ljubavnika i dr. Zbog svoje fleksibilnosti, komedija se razlikuje od autora do autora, a ono što im je svima zajedničko element je smiješnoga (Škreb i Stamać, 1998: 445).

Solar (1988: 201-205) nudi detaljan prikaz bogatog i složenog razvoja drame u Europi. Svako razdoblje u književnosti nosi određene karakteristike drame te ima svoje predstavnike. U srednjem vijeku, nastaje poseban tip drame tzv. *prikazanja* čija je tema biblijska mitologija. Posebno su zastupljene teme života Krista, svetaca i mučenika. Iz renesansnoga doba datira *commedia dell' arte* koja je građena na improvizaciji, a glumci su se samo okvirno pridržavali radnje. Vrhuncem dramaturgije u Europi, smatraju se komedije i tragedije Williama Shakespearea. Njegove komedije i tragedije razlikuju se od onih antičkih. Pisane su i u stihu i u prozi, a kompozicija je mnogo slobodnija od antičkih. Zatim, u francuskom klasicizmu nastaje poseban tip drame koja pokušava oponašati antičku dramu s čvrstim pravilima. Klasicistička tragedija pisana je isključivo u stihu, uzvišenim stilom, s plemenitim karakterom i kompozicijom od pet činova. Najveći francuski tragičari bili su Pierre Corneille i Jean Racine. Najveći je komediograf svih vremena Jean Baptiste Molière koji odstupa od antičkih i klasicističkih ideja, no zadržava odmjerenu, razumnost i didaktičnost. Suprotno navedenim karakteristikama, u razdoblju romantizma teži se prirodosti i potrebi da se prikaže istinitost na pozornici. No, to se ostvaruje tek u naturalističkoj drami, posebno u djelima Henrika Ibsena i Gerharta Hauptmanna. Krajem 19. stoljeća i početkom 20. stoljeća javljaju se, pokraj naturalizma, mnogi drugi dramski pravci: romantičarske drame, psihološki odnosno lirski teatar Antona Pavloviča Čehova, simbolistički teatar, ekspresionistički teatar i dr. Eugene Ionesco i Samuel Beckett pokušavaju razbiti sve konvencije dramske književnosti iznoseći probleme modernog čovjeka: tjeskoba, strah, osamljenost, izgubljenost itd. Još jedno odstupanje od

drame nudi epski teatar Bertolta Brechta koji pokušava prilagoditi dramsku strukturu na način da naoko prirodne, a zapravo društveno uvjetovane pojave i karaktere, prikazuje u nekom neprirodnom aspektu izazivajući kritički stav (Solar, 1988).

Što se tiče prostora Hrvatske, djela Marina Držića predstavljala su svojevremeno najveće domete europske dramaturgije. Solar (1988) navodi i autore Mavra Vetranovića i Hanibala Lucića te druge dubrovačke autore koji su široko razvili dramsku književnost. U 20. stoljeću djeluju imena poput Ive Vojnovića, Josipa Kosora, Milana Begovića, Milana Ogrizovića, suvremenista Ranka Marinkovića, Slavka Kolara, Mirka Božića i dr.

4. DRAMSKA IGRA

Perić Kraljik (2009: 51) definira dramsku igru kao nešto što nastaje poticanjem i dramskim planiranjem simboličke igre. Simbolička igra ili, kako je autor Lav Vigotski naziva, igra uloga, često je uspoređivana s dramskom igrom upravo zbog njihove sličnosti. Naime, dijete već od druge godine koristi simboličke predmete u igri, što je pokazatelj da treba uvesti i dramsku igru prilagođenu razvojnim sposobnostima i obilježjima djeteta. Nadalje, autorica navodi neka od osnovnih obilježja dramske igre, a ona su: radost, zanos, uzbuđenje, neočekivanost, originalnost, spontanost, verbalna i neverbalna komunikacija te naposljetku, posebnost.

Dramska igra ima širok spektar utjecaja na dijete, a ono što valja naglasiti utjecaj je na kreativnost. Suvremeno viđenje kreativnosti je da obuhvaća sva područja ljudskog djelovanja te da se može razvijati. Dramska igra kroz cjelokupan proces iziskuje rješavanje određenih problema, a nudi razne spoznaje pokretom, govorom i glazbom. Osim navedenoga, pridonosi i razvijanju mašte i jedinstvenosti što se kosi sa stereotipnošću igranja. U današnjem urbanom svijetu, djeca se i dalje igraju, ali se postavlja pitanje koliko je njihova igra kreativna u odnosu na prijašnja vremena? Dramska igra im pruža kreativnost igranja te iz tog razloga svako dijete ima pravo na iskustvo dramske igre, ne samo dramski nadarena djeca (Perić Kraljik, 2009: 15-17).

4.1. Povezanost dobi djeteta i dramske igre

S obzirom na to da je dijete veoma aktivno biće, svakodnevne situacije tjeraju ga na spontano stvaranje igre, ali ta igra ne treba ostati na istoj razini, nego je treba obogaćivati. Poznavanje razvojnih mogućnosti djece predškolske dobi i njihovih psihofizičkih sposobnosti u određenim razdobljima života ključno je pri planiranju i stvaranju dramske igre. Treba je prilagoditi djetetu i ni na koji način ga opteretiti neprimjerenim zahtjevima. Autorica Perić Kraljik (2009) podublje je objasnila organiziranje dramske igre prema navedenim dobnim skupinama.

Dijete u dobi od 2 do 3 godine započinje simboličku igru, odnosno u igru uključuje zamišljene predmete koji zamjenjuju realne predmete (npr. čaša predstavlja telefon). Najčešće je igra imitiranja u fragmentima, dijete ne preuzima cijelu ulogu nego samo dijelove. U toj dobi, dijete ne voli duge pripreme, već traži odmah pokret, skakanje, poskakivanje, mnogo ponavljanja. Nadalje, dijete u dobi od 3 do 4 godine razvijenije je u mnogim aspektima razvoja te se pojavljuje monolog s najdražom igračkom. Djeca vole igre različitih zanimanja odraslih te kroz njih uvelike mogu proširivati svoje znanje. U dobi od 4 do 5 godina, djeca se znaju podijeliti u uloge, imenovati ih i podijeliti zadatke određenim ulogama. Govor postaje sredstvo komunikacije, a igra se nerijetko ponavlja iz dana u dan s ponekim promjenama jer preispituju kako i što bi mogli promijeniti. Petogodišnjaci su spremni za nešto dulje dramske igre u kojima se pojavljuju sukobi i dramska napetost. Djeca u dobi između 5. i 6. godine vole izražajno čitanje, pripovijedanje istih priča po nekoliko puta, dramatizacije priče. Šestogodišnjaci imaju sposobnost kontrole izražavanja emocija, poštuju jednostavna pravila te im igra pruža emocionalno rasterećenje. Dijete te dobi svakako može puno, ali zauzvrat i traži puno što iziskuje mnogo različitih poticaja i planiranja (Perić Kraljik, 2009: 17-21).

4.2. Uloga odgojitelja u dramskoj igri

Odgojitelj bi se u provođenju dramskih igara i dramskih aktivnosti općenito trebao voditi načelima procesne drame u čijoj biti stoji naglasak na proces, u ovom slučaju kreativno igranje djece, a ne sami rezultat. „Procesna drama u tom smislu značila bi dramu u nastajanju, dramu koja raste, izrasta. U procesnoj drami nastajanje, igranje, doživljavanje i promišljanje dramskog svijeta i događaja u njemu u potpunoj su međuovisnosti i zbivaju se praktički istodobno” (Gruić, 2002: 18).

Odgojitelj treba poznavati razliku između profesionalne scenske umjetnosti te dramske igre za djecu predškolske dobi. Drugim riječima, profesionalno izvođenje drame obavezno uključuje tekst, glumu i publiku, dok dramska igra striktno ne podrazumijeva zadani tekstualni predložak i publiku. Upravo to daje fleksibilnost, zanimljivost i neočekivanost dramskoj igri. Djeci treba omogućiti da u hodu istražujući dolaze do zaključaka i odluka o tekstu, glazbi ili pokretu. U toj cijeloj igri, važnu ulogu ima odgojitelj. On inspirira, motivira, potiče, planira, aktivira i sudjeluje u igri. Odgojitelj jest suigrač, ali nikako ne smije usmjeravati tijek dramske

igre. Poželjno je voditi dnevnik dramskih igara i voditi dramsku dokumentaciju snimanjem, fotografiranjem, zapisivanjem (Perić Kraljik, 2009: 44-50).

Ako se vratimo na tekst, odnosno zadani tekstualni predložak, to nas vodi na dječje igrokaze koji su česta pojava u dječjim vrtićima. Igrokaz kao tekst obuhvaća raspon tekstova za dječju i lutkarsku izvedbu, radio i televiziju. Druga je definicija igrokaza: „jednostavniji i opsegom kraći dramski tekstovi, ali i njima tematski i strukturirano srodne najčešće scenske izvedbe za dječju publiku (dječji kazališni igrokaz) i/ili scenske izvedbe same djece.” (Hameršak, Zima 2015: 147). Iako je ovaj žanr zapostavljen u dječjoj književnosti i terminologiji, odnosi se na dramsku književnost i veoma je bitan za djecu predškolske dobi, odgojitelje i odgojno-obrazovni rad. Prenosi pouku i bit na sažet i djeci razumljiv način, a osim toga, pogodan je dječjem izvođenju i stvaralaštvu. Igrokaz predstavlja tekstualnu podlogu u radu, ali ne nužno nešto čega se moramo striktno držati ili nešto što se ne može modulirati ako je potrebno. S bazom igrokaza mogu nastati bogate dječje izvedbe u kojima je odgojitelj ponovno suigrač, poticatelj, organizator, pomagač.

5. PANTOMIMA

Riječ pantomima nastala je prema grčkoj riječi *pantomimes*, što znači onaj koji sve oponaša. Prethodnik pojma pantomima bila je tzv. *mimodrama* koja je bila veoma popularna u doba grčkih vladara. Tada je zbog vulgarnosti zabranjena od strane crkve te je nestala sa scene kao samostalan oblik izvedbe. Unatoč tomu, elementi pantomime ostali su vidljivi u pučkim igrokazima, mirakulima, srednjovjekovnim misterijima i sl. Pojavila se kao plesna pantomima u 16. stoljeću na talijanskim i francuskim dvorovima. U 18. stoljeću baletni plesač, koreograf i teoretičar Jean-Georges Noverre dao joj je novi samostalni umjetnički oblik. Elementi pantomime vidljivi su i u novijoj baletnoj umjetnosti. Kao posebnu vrstu izvode je Étienne Decroux, Jean-Louis Barrault, Éliane Guyon i Marcel Marceau (Hrvatska enciklopedija, 2021). U češkom kazalištu, klasičnu pantomimu oživio je Ladislav Fialka, kazališni redatelj, pantomimičar i koreograf.

Oxfordski engleski rječnik definira pantomimu kao kazališnu izvedbu popularnu u Rimskom Carstvu. Imala je mitološku tematiku, a glumci su priču prenosili gestama, pokretima i mimikom. Osim toga, navodi se da je tada pantomima bila u većoj uporabi nego danas.¹ Rimska pantomima bila je solo izvedba muškog plesača. Plesač ili *mim* bio je odjeven u dugu svilenu tuniku i kratki plašt koji se često koristio kao rekvizit. Za prateću glazbu korištena je flauta i cipele s dvije željezne pločice, tzv. *a scabellum*. Izvedbe pantomime izvodile su se kako u domaćinstvima za manji broj ljudi, tako i u raskošnim kazališnim predstavama s orkestrom, a ponekad i s pomoćnim glumcem. Plesač je plesao sve uloge, oslanjajući se na maske, izvodeći geste i složene i izražajne geste ruku.² Elementi pantomime Rimskog Carstva preuzeti su i u azijskim i japanskim dramskim formama, a promijenila se pojavom kazališta *commedia dell'arte* u 16. stoljeću. Nakon toga, utjecaj imaju francuski i britanski komičari u 18. stoljeću, a u 19. stoljeću razvija se pantomima s naglaskom na zabavi djece.³ Pantomima vrhunac doživljava u 18. i 19. stoljeću, ali su se tada glumci još koristili govorom kao humorističnim doskočicama. Današnji pojam pantomime ne uključuje govor nego samo geste izvođača. Može

¹ Oxford english dictionary, <https://www.oed.com/view/Entry/137038?rskey=LW1qpR> (Pristupljeno: 10.9.2022.)

² Alessandra Zanobi, *Ancient pantomime and its reception*, <http://www.apgrd.ox.ac.uk/learning/short-guides/ancient-pantomime-and-its-reception> (Pristupljeno: 10.9.2022.)

³ Britannica, <https://www.britannica.com/summary/mime-and-pantomime> (Pristupljeno: 10.9.2022.)

se pojmiti kao zasebna umjetnost, no često je ukomponirana u kazališne predstave (Pavis, 2004).

Vrste pantomime su: *ples* (iz kulture društva), *klasična pantomima* (pantomima stare Grče i Rimskog Carstva), *akrobatska pantomima* (skakanje, žongliranje i sl.) i *ekscentrična pantomima* (komična uz korištenje grotesknih rekvizita). Posljednje dvije vrste koriste se i u cirkuskim izvedbama gdje je mim postepeno zamijenjen klaunom koji govori. Pantomima je podložna izvođenju svih književnih žanrova, tragedija, pripovijetka, bajka, basna, mit, pjesma itd. Nadalje, osim prostora Europe, pantomima je nekada bila popularna u Sjedinjenim Američkim Državama, ali početkom 20. stoljeća popularnost jenjava.⁴

5.1. Pantomima u odgoju i obrazovanju

Djeca koja sudjeluju u dramskim aktivnostima i radionicama, imaju priliku ne samo učiti o drami i njezinim elementima, nego i razvijati mnoge druge vrijednosti. Dramska pedagogija naziv je za sve oblike rada s djecom i mladima koji na bilo koji način u sebe uključuju dramske elemente. Drama za odgoj na svojim počecima bila je zastupljena samo u školskom kurikulumu. Od tada, vidljiv je veliki napredak u zastupljenosti drame u odgoju i obrazovanju djece. Prisutna je u predškolskim ustanovama, u školama te na fakultetima gdje se obrazuju budući učitelji i odgojitelji. (Dragović i Balić, 2012: 203).

U dječjem vrtiću pantomima je u potpunosti spontana i fleksibilna. Odgojitelj koristi pantomimu u svakodnevnom radu s djecom pa tako imitira radnje (usvajanje higijenskih navika, hranjenje i sl.), vrši pokrete na dječje pjesmice, glumi životinje, pojave i dr. Neovisno radi li se o jasličkoj skupini ili starijoj predškolskoj skupini, pantomima je djeci uvijek zanimljiva, smiješna i okupira njihovu pozornost. Na početku, djeci je prirodno i spontano uključiti govor tijekom igre pantomime, što je u potpunosti razumljivo. Potrebno je pojasniti pravila igranja i uputiti ih u igru, ali im se s vremenom vještine poboljšavaju te pokreti dolaze više do izražaja. Učestalo igranje pantomime utječe na bolje pamćenje jer dijete pamti radnje koje je radilo na

⁴ Elena Yaroshevich, *Povijest pantomime. Igra pantomime za djecu: značajke, zanimljive ideje i primjeri*, <https://hometradition.ru/hr/istoriya-voznikoveniya-pantomimy-igra-pantomima-dlya-detei-osobennosti/> (Pristupljeno: 10.9.2022.)

određeni pojam te promatrajući prijatelje tijekom izvedbe pamti nove pokrete. To pomaže djetetu da na maštovit način dođe do novih ideja i kombinacija pokreta.

Pantomima je improvizacija bez riječi pogodna za djecu od treće godine kada imaju složeniji govor i kretanje. Zahtijeva potpunu koncentraciju i prisutnost izvođača koji na jednostavan način i sa što manje pokreta treba pokazati ono što želi. Dakle, ključno je ne gomilati pokrete i činiti to na jasan, prirodan način. Promatrajući te pokrete djeteta, odgojitelj može doći do raznih zaključaka o ekspresivnosti djeteta i o djetetovoj sposobnosti graničenja bitnih od sporednih elemenata. Veliku ulogu u pantomimi imaju oči i ekspresija lica preko kojih se najjače izražavaju emocije (Skok, 1994: 9). Nadalje, autor navodi dramske igre, ujedno i pantomimu, kao najlakši početak pripreme djece za kompleksniji dramski rad na umjetničkom djelu. Poslije pantomime, slijedi govorno stvaralaštvo koje dijete razvija spontanom opisivanjem stvari, pojava, likova, krajeva itd. U toj razvojnoj fazi bitna je identifikacija, odnosno poistovjećivanje koje započinje oživljavanjem stvari koje se nalaze u istom prostoru, a povezane su prijateljstvom, ravnodušnošću ili neprijateljstvom. Procesom identifikacije kreirane su priče koje su djeca sama stvorila te kasnije analizirala uz pomoć odrasle osobe. Analiza nudi mogućnost razvijanja slobodnoga govora o improvizaciji i usvajanje etičko-estetskih i socijalnih aspekata odgoja. Kada djeca prođu faze pripreme, kreće rad na umjetničkom djelu sa svojim komponentama:

1. izbor dramskog teksta (obrada i govorenje teksta, prostor i kretanje u prostoru),
2. scena (kostimi, rekviziti, plesni pokreti, glazba, plakat i program te voditelj) (Skok, 1994: 10-20).

5.2. Primjeri igre pantomime

Scher i Verrall (2005) navode zanimljive primjere igre pantomime koje je moguće provesti i u dječjim vrtićima. Prije aktivnosti pantomime, naglašavaju važnost zagrijavanja kako bi se postiglo stanje opuštenosti i koncentracije. Na taj način, svi su spremni aktivno sudjelovati i ozbiljno shvatiti daljnje aktivnosti. Zagrijavanje uključuje tjelesne vježbe rastezanja, razgibavanja, trčanja. Neke od navedenih igara su:

1. „Sklopčaj se, protegni, opusti”

Djeca se sklopčaju u lopte, uz opuštajuću glazbu se odmotavaju, ustaju, istežu noge, ruke, ramena, dlanove i prste. Vježba se ponavlja dok traje glazba.

2. „Plesni uzorci ili svi kao prvi”

Djeca stoje u krugu, a u sredini je odgojitelj ili neko drugo dijete koje prikazuje jednostavan plesni pokret uz brz ritam. Druga djeca moraju taj pokret ponoviti dok ne čuju riječ „smrzni”. Tada onaj koji vodi mijenja plesne pokrete.

3. „Instrumenti u orkestru”

Tijekom ove vježbe, potrebno je prisjetiti se instrumenata u orkestru, značenja dirigent i sl. zatim uz odgovarajuću glazbenu pratnju, djeca pantomimom prikazuju sviranje određenoga instrumenta. Moguće je djecu podijeliti u manje grupe te da svaka grupa dobije drugi instrument koji prati u skladbi.

4. „Bubnjarska pantomima”

Ovo je još jedna glazbena pantomimska igra. Praćeni glazbeno podlogom, djeca imitiraju sviranje bubnjeva uključujući i ekspresiju lica, bacanje štapića u zrak i hvatanje i dr. Nakon nekoliko izvođenja igre, moguće je da voditelj najavi solo nekoga djeteta, pa svi ostali stani, a on nastavi imitirati sviranje svojega sola, nakon čega se ponovno pridruže.

5. „Plivanje”

Igra započinje imenovanjem poznatih načina plivanja; ženski stil, muški stil, leptir, leđno, pseći stil. Također je moguće izvoditi igru uz pratnju glazbe koja može diktirati ritam izvođenja pokreta.

6. „Igre loptom”

Postoje mnoge vrste lopti, igara i sportova koje moguće igrati loptama zbog čega je ova igra podložna brzim promjenama tijekom izvođenja. Može se imitirati žongliranje lopticama, dodavanje velikom loptom za plažu, rukomet, košarka, kuglanje na kuglaškoj stazi i mnogi drugi.

7. „Ruke/noge plešu”

Igra je jednostavna i prigodna i za mlađu djecu. Djeca kreiraju svoj ples radeći apstraktne pokrete u zraku prvo rukama pa nogama ili obratno. Poželjno je u pozadini pustiti glazbu te mijenjati skladbe zbog promjene ritma. Na taj način, nastaju drugačiji improvizirani pokreti, a dijete se prilagođava i osluškuje.

8. „Ogledala”

Kao što se može zaključiti iz samog imena igre, radi se o imitiranju pokreta osobe koja se nalazi nasuprot nas. Djeca su poredana u dvije linije, jedna nasuprot druge te jedna strana izvodi pokrete, a druga imitira.. Osim plesnih pokreta, okreti mogu se izvoditi i neke svakodnevne radnje poput pranja zubi, hranjenja, pijenja, šminkanja, češljanja itd.

9. „Pantomima pogađanja”

Može se izvoditi na temu zanimanja. Započinje riječima „Koji je moj posao? ”, nakon čega slijedi prikaz pantomime nekog zanimanja (učitelj, doktor, kuhar i sl.). Kada je izvedba gotova, djeca mogu pogađati, a onaj koji je prvi pogodio sljedeći izvodi pantomimu.

10. „Nogometni vratar”

Dijete u ulozi nogometnog vratara stoji ispred vratnica i pantomimskom igrom prikazuje određene emocije i reakcije na igru. Dosadno mu je jer je igra na drugom dijelu igrališta, njegova momčad je zabila gol, on je primio gol, netko je bacio nešto s tribina, brani gol, protivnici su mu zabili gol i mnoge druge situacije (Scher i Verrall, 2005: 51-65).

5.3. Lutkarska pantomima

U pantomimi nositelj radnje i onaj koji pokretom dočarava je čovjek. U lutkarskoj pantomimi to je lutka koju čovjek oživljava. Pantomima se u lutkarstvu pojavljuje razvojem lutki u 19. stoljeću kada su lutkarskom scenom prevladavale bajke (Vigato, 2020).

Pokrivka (1985) navodi lutkarsku pantomimu kao pogodnu igru u prvoj fazi upoznavanja djeteta s lutkom. Dakle, tada dijete istražuje mogućnosti lutke, improvizira. U početku, dijete može biti malo sramežljivo i nesigurno, ali kasnije postaje opuštenije i kreativnije u baratanju lutkom. U toj fazi, djetetu je podobno ponuditi neki manji igrokaz, dramaturgiju kratke priče ili jednostavnu lutkarsku pantomimu. Lutkarska pantomima daje

priliku djetetu da samostalno vježba pokrete i animiranje lutke, a da nije dodatno opterećeno i govorom, tj. lutkinim tekstom.

Dijete koje je sramežljivo i ne voli javni nastup ispred grupe, bolje će prihvatiti igru lutkarske pantomime, nego pantomime. Naime, tijekom lutkarske pantomime u centru fokusa je lutka kojom dijete manipulira, a ne samo dijete, posebno ako je na pozornici paravan. Učestalom vježbom dijete usavršava svoje umijeće oživljavanja lutke te nesigurnost postepeno nestaje.

6. GLAZBA U LUTKARSKIM I DRAMSKIM IZVEDBAMA

Glazba je skoro neizostavan dio lutkarske ili dramske igre. Ona prati radnju, likove i njihova zbivanja i raspoloženja. Ako se koristi u određenim trenucima, može naglasiti dijelove predstave kako bi gledatelj imao bolji doživljaj, tumači radnju, najavljuje scene, likove. Predstave praćene glazbom imaju višu dimenziju. U primjeru lutkarskih i dramskih izvođenja bez teksta, glazba postaje zaseban lik predstave, a lutki suigrač. Dva načina korištenja glazbe u lutkarskoj predstavi:

1. „Glazba koja se funkcionalno ugrađuje u dramsku radnju lutkarske igre (lutke pjevaju, plešu i pokreću se uz glazbu). Pjesme mogu pjevati lutkari ili je glazba snimljena na magnetofonu (vokalna i instrumentalna)” (Pokrivka, 1985: 19).
2. „Glazba ilustrativnog karaktera kao zvučna kulisa koja se javlja da naglasi radnju, raspoloženje, atmosferu. Takva glazba upotrebljava se kao element režije, kod svjetlosnih efekata, scenografije i sl.” (Pokrivka, 1985: 19).

Autor Skok (1994) navodi važnost sudjelovanja djece u predstavi u ulozi glazbenika. Djeca starije predškolske dobi mogu sama izvoditi neke laganije ritmičke i glazbene dijelove predstave i to instrumentima koje su sami napravili: šuškalice, čegrtaljke, zvončići, udaraljke i sl. Bitno je da im je odabrana glazba bliska te im ne postaje prepreka nego poticaj koji će ih ponijeti u scensku igru.

7. Prikaz izvođenja pantomime u dječjem vrtiću

Mjesto obavljanja: Dječji vrtić Cvrčak Knin

Odgojna skupina: Mješovita skupina

7.1. Tema „Emocije”

Prvi dan započelo se s temom emocija, a početni poticaj je slikovnica „Medvjedića je strah ostati u vrtiću” autorica Tatjana Gjurković i Tea Knežević. Odabrana je navedena slikovnica zbog specifične situacije u skupini. Naime, nekoliko je djece imalo poteškoće s ostajanjem u vrtiću zbog svih promjena koje nosi ljetna organizacija rada, npr. promijenile su se odgojiteljice i prostor te je nekima to teže palo. Djeca su strpljivo slušala priču nakon koje je slijedio razgovor o slikovnici, a potom i o emocijama. Naveli su mnoge emocije: *sreća, tuga, ljubav, strah, iznenađenost, ljutnja, gađenje* itd. Svaka od emocija bila je popraćena grimasama, pokretima tijela, navođenjem specifičnih situacija kada osjećaju određenu emociju. Razgovor o emocijama s djecom ključan je kako bi djeca razvila svijest o emocijama, dublje ih razumjeli te svladali kontroliranje reakcija kada osjećaju određenu emociju.

Fotografija 1. Korištena slikovnica 'Medvjedića je strah ostati u vrtiću'⁵

⁵ <https://shop.skolskajniga.hr/medvjedica-je-strah-ostati-u-vrticu.html>.

Kada se osjećaš sretno?

„Ja sam sretna kad netko učini nešto lijepo za mene.”

„Osjećam sreću kada je Božić.”

„Ja sam naj sretniji kad me tata čuva i idemo u park.”

„Sretan sam kad se kupam na moru.”

Kada se osjećaš tužno?

„Tužna sam kad mi mama kaže da nešto ne smijem. Mislim, budem malo tužna pa nakon nekoliko minuta prođe.”

„Teto, hoćeš reći kad ti netko povrijedi osjećaje?”

„Ja sam tužna kad mi mama neće kupiti mali 'pop it'.”

Kada se osjećaš ljuto?

„Mene ljuti ružno ponašanje druge djece u vrtiću.”

„Ja sam ljuta kad nešto napravim i mama poviče na mene.”

„Ja budem ljuta kad mama kaže da mi neće nešto kupiti, a znam da ima kune.”

Kada se osjećaš prestrašeno?

„Kada čujem vatromet i kada vidim bube. Bio je jedan film na televiziji s velikim bubama.”

„Mene strah kada tata gleda neki strašni film, pa on smanji da ja lakše zaspem.”

„Ja sam se bojala sutra (jučer) kad je grmjelo i sijevalo vani.”

„Ja se ne bojim kada grmi, samo kada sijeva, tresem se ovako (pokazuje drhtanje obgrljenim rukama).”

Kada se osjećaš iznenađeno?

„Ja sam iznenađena na Božić kada otvaram poklone. Iznenadi me što sam dobila.”

„Ja sam iznenađena kada igram onu igru s mamom, ona nešto sakrije pa ja moram pronaći. I kada pronađem, budem iznenađena.”

„Mene iznenadi kad mama kaže da je subota i da ne idem u vrtić.”

Djeca u razgovor spontano uključuju i svoje igračke koje su donijeli od kuće. Manipuliraju igračkama da bi prikazali kako one izgledaju kada osjećaju određenu emociju.

7.2. Dramske igre

Drugi dan posvećen je dramskoj igri i pantomimi kako bi se djeca upoznala s pojmom i načinom igre. Igrale su se dvije dramske igre, a to su „Brod” i „Pantomima emocija”.

Dramska igra „Brod” igra se na način da postoji jedan voditelj, a druga djeca prate naredbe i postupaju u skladu s njima. Voditelj ima nekoliko riječi koje izgovara, a svaka ima zasebnu radnju.

KAPETAN: Djeca stave ruku na čelo.

MORNAR: Djeca kažu: „Arghhh!”

PRAMAC: Djeca trče na jednu stranu koja se unaprijed odredi.

KRMA: Djeca trče na suprotnu stranu.

UŽE: Djeca se pretvaraju da se penju po užu.

PALUBA: Djeca hodaju raširenih ruku, pažljivo stavljajući stopalo ispred stopala.

Druga dramska igra „Pantomima emocija” uključuje isprintane prikaze lica emocija i kutiju iz koje su djeca izvlačila emocije. Kada izvuku papirić s prikazima triju emocija, trebaju ih imenovati i pantomimom prikazati na originalan način. Neki su koristili samo mimiku lica, dok su dvije djevojčice izvodile pantomimu cijelim tijelom.

Fotografija 2. Materijali za 'Pantomimu emocija'

7.3. Lutkarska pantomima

Posljednji dan slijedila je radionica lutkarske pantomime. Tema radionice ponovno su bile emocije, ali na malo drugačiji način. Dakle, odabrano je pet emocija koje su djeci najbliže, a to su sreća, tuga, ljutnja, prestrašenost i iznenađenost. Svaka od navedenih emocija bila je uparena s određenom klasičnom skladbom⁶. Na početku, djeci je puštena jedna po jedna skladba, a oni su govorili na koju emociju ih asocira te su dodatno poticani na pažljivo slušanje melodije, ritma i harmonije pjesme te da pokušaju zatvoriti oči ako im je lakše koncentrirati se. Djeca starije predškolske dobi su bez poteškoća povezala skladbu s emocijom, mlađoj djeci argumentirano iznose zašto su uparili određenu skladbu s odabranom emocijom. Nakon toga, slijedi odlazak do paravana gdje djeca dobivaju verbalnu uputu o manipuliranju ginjol lutkom u skladu s emocijom glazbe koja je u pozadini. Prilikom njihovih izvođenja, događale su se razne smiješne situacije na koje djeca reagiraju smijehom i komentarima.

Fotografija 3. Prestrašenost (1)

Fotografija 4. Prestrašenost (2)

⁶ U prilogu 1: Popis skladbi

Fotografija 5. Prestrašenost (3)

Fotografija 6. Iznenadenost (1)

Fotografija 7. Iznenadenost (2)

Fotografija 8. Tuga (1)

Fotografija 9. Tuga (2)

Fotografija 10. Tuga (3)

Fotografija 11. Sreća (1)

Fotografija 12. Sreća (2)

Fotografija 13. Sreća (3)

Fotografija 14. Ljutnja (1)

Fotografija 15. Ljutnja (2)

Djeca su na razne i kreativne načine pokretale lutku u skladu s određenim emocijama. Prestrašenost dočaravaju mahnitim trčanjem, širenjem ruku lutke, grljenjem lutki kao znak potpore i pažnje. U jednom od skečeva, lutka kralja Zvonimira skriva se u donjem dijelu

paravana te prestraši lava. Iznenađenost su djeca dočarala veoma dramatično i pokretno. Lutke su se pomicala u svim smjerovima brzim tempom te su prikazivali čuđenje širenjem ruku od lica prema van. Tuga je djeci u publici bila posebno zanimljiva jer su se dvije starije djevojčice na veoma domišljat način dogovorile kako ju prikazati. Naime, djevojčica koja je animirala lutku kraljevića, bila je gotovo u stadiju očaja kada kleči, širi ruke i gleda prema nebu. Lutka lava je mirnija, drži se jednog dijela paravana, briše suze i lagano trza imitirajući plakanje, ali u jednom trenutku odlazi u zagrljaj kralju. Potom slijedi sreća. Lutke se kreću polagano u ritmu glazbe, plešu, poskakuju, skaču od sreće. Zadnja emocija, emocija ljutnje, prikazana je svađom dvaju likova, zeke i vjeverice. Obojica se ljute jedan na drugoga, zeko ima oštar pogled ispod očiju pognute glave, a vjeverica ne gleda prema publici od bijesa.

Ova aktivnost potrajala je 30-ak minuta, a djeca su htjela ponavljati svoje izvedbe. Nije im bio potreban nikakav dodatan poticaj, međusobnim dogovorom su se raspoređivali i dogovarali za sudjelovanje. Publika je uvijek bila dobro raspoložena, nasmijana te je pljeskom podržavala prijatelje koji su nastupali. Cilj je radionice ispunjen, a što je najbitnije, djeca su istinski uživala. Vraćajući se iza paravana, na drugačije načine su se izražavala, istraživala su mogućnosti lutke i kako se izraziti samo pokretom ujedno prateći glazbu.

Koliko im je aktivnost bila zabavna, pokazuje činjenica da su poslije radionice uslijedile izvedbe likova na druge skladbe. Ja sam tijekom cijelog procesa imala ulogu osobe koja pušta glazbu, stoga su me zamolili da im puštam određene pjesme za novonastale improvizacije. Jedna djevojčica preuzela je ulogu voditeljice koja pristojno pozdravlja sve prisutne, pregledava ulaznice i najavljuje predstavu i njezine izvođače i likove. Imali su priliku vidjeti izvedbu lutke Snjeguljice na pjesmu „Ja želim” iz animiranog filma „Snjeguljica i sedam patuljaka”, lava Simbe na pjesmu „Jedva čekam da postanem kralj” iz animiranog filma „Kralj lavova” i izvedbu zeke Petre na pjesmu „Zeko i potočić”. Spontano su se uključivali i drugi likovi. Na inovativan način povezali su glazbu s lutkarskom pantomimom, jer su lutke pratile glazbu ne proizvodeći nijedan glas. Sve navedeno potaklo je jednu djevojčicu na uključivanje u aktivnost. Inače je veoma povučena i sramežljiva, ali je stala iza paravana u društvu prijatelja i manipulirala lutkom u potpunosti oslobođena straha. Poslije izvedbe, bila je veoma sretna i ponosna na sebe, a prijatelji su je nagradili velikim pljeskom i zagrljajem.

Fotografija 16. Nastup Snjeguljice i prijatelja

Fotografija 17. Nastup Simbe i Kralja

Fotografija 18. Zeko traži potočić

Fotografija 19. Zeko plače

ZAKLJUČAK

Lutkarska pantomima kombinirana je tehnika dramske igre, lutkarstva i pantomime. Lutka kao jedna od prvih igračaka kojima se djeca igraju te simbolička igra koja se javlja već u drugoj godini djetetovoga života, bliske su djeci od najranijih dana.

Poticanjem i organiziranjem prostora i materijala za igru lutkom, može se uvelike utjecati na cjelokupan razvoj djece, točnije estetski, emocionalni, socijalni, kognitivni i tjelesni razvoj. Također, poželjno je djecu upoznati s različitim vrstama lutki. Marionete, ginjol lutke, zijevalice, javajke i lutke sjene najpogodnije su djeci za izradu i animiranje. Važno je da odgojitelj poznaje mogućnosti i vrijednosti lutke, ali i da vjeruje u njezinu moć. Provođenje dramskih aktivnosti i stvaranje lutkarskih predstava u dječjem vrtiću je kompleksan proces koji zahtijeva visoku angažiranost djece. Vođen djecom, njihovim mogućnostima, idejama, zamislima, interesima i inovacijama, odgojitelj organizira uvjete ostvarenja aktivnosti te na taj način pospješuje njihov razvoj.

Pantomima može biti dio svakodnevnog rada jedne odgojno-obrazovne skupine. Nakon što odgojitelj uputi djecu u načine izvođenja pantomime, posebice lutkarske pantomime gdje je važno da se izražavaju pokretom, djeca se mogu početi kreativno izražavati. Takve igre oslobođene su pogrešaka i neuspjeha, a djeca bez strogih ograničenja u mogućnosti su pokazati svoju kreativnost. Bit lutkarske pantomime u radu s djecom predškolske dobi nije predstava već sam proces stvaranja u kojima se djeca različito kreativno izražavaju.

Provedena aktivnost lutkarske pantomime potvrdila je početnu pretpostavku da je primjenjiva u radu s djecom predškolske dobi te je djeci je veoma zanimljiva i zabavna. Djeca su rado sudjelovala u aktivnosti. Pokazala su kreativni potencijal u kontekstu scenskih, odnosno lutkarskih improvizacija, posebice u trenutku kada su njihove lutkarske pantomime bile potaknute glazbom.

LITERATURA

1. Batušić, N. (1991). *Uvod u teatrologiju*, Zagreb: Grafički zavod Hrvatske.
2. Bilonić, J. (2015). *Proces stvaranja dramske predstave za djecu – od ideje do realizacije (Završni rad)*. Split: Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu.
<https://repozitorij.ffst.unist.hr/islandora/object/ffst:106> (Pristupljeno: 7.5.2022.)
3. Bojović, D. (2013). *Više od igre – Ispričaj mi priču: Dramske metode u radu s djecom*, Split: Harfa.
4. Dragović, S., Balić, D. (2012). Dramski odgoj – način iskustvenoga, djelatnog učenja. Primjeri dobre prakse: Kazališni studio mladih varaždinskog HNK-a. *Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje*, 15 (1), 191-209.
<https://hrcak.srce.hr/file/147502> (Pristupljeno: 11.8.2022.)
5. Glibo, R. (2000). *Lutkarstvo i scenska kultura*, Zagreb: Ekološki glasnik.
6. Gruić, I. (2002). *Prolaz u zamišljeni svijet – procesna drama ili drama u nastajanju*, Zagreb: Golden marketing.
7. Hameršak, M. i Zima, D. (2015). *Uvod u dječju književnost*, Zagreb: Leykam International d.o.o.
8. Ivon, H. (2010). *Dijete, odgojitelj, lutka*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
9. Korošec, H. (2004). Neverbalna komunikacija i lutke. U E. Majaron, L. Kroflin (ur). *Lutka...divnog li čuda* (str. 21-42). Zagreb: Međunarodni centar za usluge u kulturi.
10. Pavis, P. (2004). *Pojmovnik teatra*, Zagreb: Izdanja Antibarbarus d.o.o.
11. Perić Kraljik, M. (2009). *Dramske igre za djecu predškolske dobi*, Osijek: Učiteljski fakultet u Osijeku.
12. Pokrivka, V. (1985). *Dijete i scenska lutka*, Zagreb: Školska knjiga.
13. Scher, A., Verrall, C. (2005). *100+ ideja za dramu*, Zagreb: Hrvatski centar za dramski odgoj.
14. Senker, B. (2010) *Uvod u suvremenu teatrologiju 1.*, Zagreb: Leykam International d.o.o.
15. Skok, J. (1994) *Razigrane riječi: zbornik igrokaza*, Zagreb: Školska knjiga.
16. Solar, M. (1988) *Teorija književnosti*, Zagreb: Školska knjiga.
17. Škreb, Z., Stamać, A. (1998) *Uvod u književnost*, Zagreb: Nakladni zavod Globus.
18. Tunjić, M. (2021) *Važnost lutkarstva u predškolskom odgoju (Završni rad)*. Slavonski Brod: Sveučilište u Slavanskom Brodu.
<https://zir.nsk.hr/islandora/object/unisb%3A279> (Pristupljeno: 7.5.2022.)

19. Vidović Schreiber, T. T. (2016) *Drama kao književni rod (nastavnički materijal)*, Split: Filozofski fakultet u Splitu.
20. Vigato, T. (2020) Lutkarski žanrovi. *Dani hrvatskog kazališta: Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu*, 46 (1), 521-541.
<https://hrcak.srce.hr/246615> (Pristupljeno: 23.8.2022.)
21. Županić Benić, M. (2019). *Lutkarstvo i dijete*, Zagreb: Leykam International d.o.o.
22. Županić Benić, M. (2009). *O lutkama i lutkarstvu*, Zagreb: Leykam International d.o.o.

Mrežni izvori:

1. kazalište. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021.
<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=31016> (Pristupljeno: 7.9.2022.)
2. pantomima. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021.
<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=46481> (Pristupljeno: 1.9.2022.)
3. MZOS (2014) Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje.
<https://mzo.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Obrazovanje/Predskolski/Nacionalni%20kurikulum%20za%20rani%20i%20predskolski%20odgoj%20i%20obrazovanje%20NN%2005-2015.pdf> (Pristupljeno: 11.8.2022.)

SAŽETAK

Pantomima je stara dramska umjetnost u kojoj dominira gesta, mimika i gestikulacija. Za razliku od pantomime, u lutkarskoj pantomimi koristi se lutka. Za kvalitetnu provedbu lutkarske pantomime u radu s djecom predškolske dobi, odgojitelj mora biti kreativan i vješt u organiziranju poticaja, materijala i uvjeta za ostvarivanje istih. Ključno je paziti na interese djece i biti vođen njima, ne dopustiti da odrasla osoba preuzme inicijativu i provedbu na sebe. Aktivnosti je potrebno prilagoditi dobi i mogućnostima odgojne skupine i pojedinog djeteta kako bi razvili svoje potencijale. Osim uloge odgojitelja, u radu se pobliže analiziraju lutkarstvo, drama i pantomima kao dvije različite umjetnosti koje imaju pozitivan utjecaj na djetetov cjelovit razvoj. Lutkarska je pantomima jednostavna i prigodna za djecu koja su povučena, sramežljiva. Lutkarskom pantomimom može se pozitivno utjecati na kreativno izražavanje djeteta, pamćenje, razvoj motorike, emocionalne inteligencije, usvajanje pravila i pozitivnih navika. Tijekom provedene aktivnosti, lutku djeca animiraju bez ijedne riječi uz poticaj glazbe. Pokretom dočaravaju emocije koje lutka osjeća. Promatrajući i druge izvedbe, smišljaju nove načine animacije i izražavanja lutkom te su se rado vraćali na pozornicu. Lutkarskom pantomimom može se pozitivno utjecati na kreativno izražavanje djeteta, pamćenje, razvoj motorike, emocionalne inteligencije, usvajanje pravila, pozitivnih navika.

Ključne riječi: lutka, lutkarska pantomima, lutkarstvo, odgojitelj, pantomima.

SUMMARY

Pantomime is an old art of drama dominated with gesture, mime and gesticulation. Unlike pantomime, in puppet pantomime we use a puppet. For the high-quality implementation of puppet pantomime in the work with preschool children, the educator must be creative and skilled in organizing incentives, materials and conditions for their realization. The key is to take care of children's interests and be guided by them, not to allow an adult to take the initiative and implementation on himself. Activities need to be adjusted to the age and capabilities of the educational group and the individual child to develop their potentials. Aside from the role of educators, the paper analyzes puppetry, drama and pantomime as three different arts that have a positive impact on children's development. Puppet pantomime is simple and appropriate for children who are withdrawn, shy. During the activity in the kindergarten, the child animates the puppet without a single word with the encouragement of music. Through movement, the child evokes emotions that the doll feels. Observing other performances, children come up with new ways of expressing and manipulating the puppet and they gladly return to the stage. Puppet pantomime can positively influence a creative child's expression, memory, development of motor skills, emotional intelligence, adoption of rules, positive habits.

Key words: puppet, puppet pantomime, puppetry, kindergarten teacher, pantomime.

PRILOG 1: Popis skladbi

SREĆA – George Frideric Handel, *'The Arrival of the Queen of Sheeba'*

<https://www.youtube.com/watch?v=-TGKJ9MgCOQ> (Pristupljeno: 16.8.2022.)

TUGA – Edward Elgar, *'Nimrod'*

<https://www.youtube.com/watch?v=NhnMd1JI7SA> (Pristupljeno: 16.8.2022)

LJUTNJA - Dmitry Kabalevsky, *'The Comedians'*

<https://www.youtube.com/watch?v=-VQIClgxGjU> (Pristupljeno: 16.8.2022.)

PRESTRAŠENOST – Edvard Grieg, *'In the Hall of the Mountain King'*

https://www.youtube.com/watch?v=kLp_Hh6DKWc (Pristupljeno: 16.8.2022)

IZNENAĐENOST – Ludwig van Beethoven, *'Symphony No.5'*

<https://www.youtube.com/watch?v=8QorZ9fcg3o> (Pristupljeno: 16.8.2022)

POPIS ILUSTRACIJA

Fotografija 1. Korištena slikovnica 'Medvjedića je strah ostati u vrtiću'

Fotografija 2. Materijali za 'Pantomimu emocija'

Fotografija 3. Prestrašenost (1)

Fotografija 4. Prestrašenost (2)

Fotografija 5. Prestrašenost (3)

Fotografija 6. Iznenadenost (1)

Fotografija 7. Iznenadenost (2)

Fotografija 8. Tuga (1)

Fotografija 9. Tuga (2)

Fotografija 10. Tuga (3)

Fotografija 11. Sreća (1)

Fotografija 12. Sreća (2)

Fotografija 13. Sreća (3)

Fotografija 14. Ljutnja (1)

Fotografija 15. Ljutnja (2)

Fotografija 16. Nastup Snjeguljice i prijatelja

Fotografija 17. Nastup Simbe i Kralja

Fotografija 18. Zeko traži potočić

Fotografija 19. Zeko plače

SVEUČILIŠTE U SPLITU

FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja Lucija Bajan, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja magistra/magistrice Ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja, izjavljujem da je ovaj diplomski rad rezultat isključivo mojega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio završnog rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga diplomskog rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 14. rujna 2022.

Potpis

LBajan

SVEUČILIŠTE U SPLITU

FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O KORIŠTENJU AUTORSKOG DJELA

kojom ja Lucija Bajan, kao autor/ica završnog rada dajem suglasnost Filozofskom fakultetu u Splitu, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom

„Lutkarska pantomima“

koristi na način da ga, u svrhu stavljanja na raspolaganje javnosti, kao cjeloviti tekst ili u skraćenom obliku trajno objavi u javnoj dostupni repozitorij Filozofskog fakulteta u Splitu, Sveučilišne knjižnice Sveučilišta u Splitu te Nacionalne i sveučilišne knjižnice, a sve u skladu sa *Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima* i dobrom akademskom praksom. Korištenje završnog rada na navedeni način ustupam bez naknade.

Split, _____

Potpis

OBRAZAC I.P.IZJAVA O POHRANI ZAVRŠNOG / DIPLOMSKOG RADA U DIGITALNI
REPOZITORIJ FILOZOFSKOG FAKULTETA U SPLITU

STUDENT/ICA	LUCIJA BAJAN
NASLOV RADA	„LUTKARSKA PANTOMIMA
VRSTA RADA	DIPLOMSKI RAD
ZNANSTVENO PODRUČJE	HUMANISTIČKE ZNANOSTI
ZNANSTVENO POLJE	FILOLOGIJA
MENTOR/ICA (ime, prezime, zvanje)	TEA-TEREZA VIDOVIĆ SCHREIBER, doc. dr. sc.
KOMENTOR/ICA (ime, prezime, zvanje)	
ČLANOVI POVJERENSTVA (ime, prezime, zvanje)	1. TEA-TEREZA VIDOVIĆ SCHREIBER, doc. dr. sc. 2. IVANA ODŽA, doc. dr. sc. 3. HELENA DRAGIĆ, izv. prof. dr. sc.

Ovom izjavom potvrđujem da sam autor/ica predanog završnog/diplomskog rada (zaokružiti odgovarajuće) i da sadržaj njegove elektroničke inačice u potpunosti odgovara sadržaju obranjenog i nakon obrane uređenog rada. Slažem se da taj rad, koji će biti trajno pohranjen u Digitalnom repozitoriju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu i javno dostupnom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama *Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju*, NN br. 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 02/07, 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 101/14, 60/15, 131/17), bude (zaokružiti odgovarajuće):

a.) u otvorenom pristupu

b.) rad dostupan studentima i djelatnicima Filozofskog fakulteta u Splitu

c.) rad dostupan široj javnosti, ali nakon proteka 6/12/24 mjeseci (zaokružiti odgovarajući broj mjeseci)

U slučaju potrebe dodatnog ograničavanja pristupa Vašem ocjenskom radu, podnosi se obrazloženi zahtjev nadležnom tijelu u ustanovi.

Split, 14. rujna 2022. _____

mjesto, datum

potpis studenta/ice

L. Bajan